Europa

Europa	
Continent	
	
Entidat	Continent
Superficie • **Total**	Posición 6eno de 7 10.180.000 km²
Población • **Total** • **Densidat**	Posición 3º de 7 731.000.000 hab. 70 hab/km²
Estatos	50
Zonas horarias	UTC a UTC+5
Chentilicio	Europeu / europea
Dominio internet	.eu (Unión Europea)

Europa ye una d'as grans peninsulas d'Eurasia, a la que por un regular y por razons historicas se considera un continent por si mesma. Europa s'estendilla por a metat oriental de l'Hemisferio Norte, dende l'Ocián Glacial Arctico por o norte dica a Mar Mediterrania por o sud. Por l'ueste, arriba dica l'Ocián Atlantico, y por l'este, dica os Monts Urals.

Ye unita (y a la vegata deseparata) d'Asia por os monts Urals a l'este, en una linia que contina por o Caucas, a mar Negra, o Bosforo, a mar de Marmara, os Dardanelos, a mar Echea y a mar Mediterrania. Antiparte, ye deseparata d'Africa por a mar Mediterrania, estando o estreito de Chibraltar a l'ueste a on que istos dos continents se troban más amanatos. En fan parte quantas islas amanatas a o continent, como as islas britanicas (isla de Gran Bretanya y isla d'Irlanda) y as islas Feroe en a mar d'o Norte y l'Ocián Atlantico, u Corcega, Secilia, Cerdenya y Creta en a mar Mediterrania. Tamién se considera que en fa parte a isla d'Islandia, encara que ye mas amanata a America, deseparata nomás de Gronlandia por o estreito de Dinamarca.

O continent europeu tien una superficie de 10.180.000 km², estando o seiseno d'os siet continents por a suya superficie, y una población de 731.000.000 d'habitants (o tercero d'os continents por a suya población), con una densidat de población de 70 hab/km². Cal parar cuenta, sindembargo, que dende a segunda meitat d'o sieglo XX a tasa de creixencia d'a población en Europa ye menor que en atros continents, reducindo-se asinas o suyo peso demografico global en o total d'a población mundial.

Ye un continent con una gran importancia historica, en estar no nomás uno d'os puestos d'orichen de quantas cevilizacions como l'Antiga Grecia u l'Antiga Roma, sino tamién a on que se fació a revolución scientifica d'os sieglos XIV y XV que fació que dica o sieglo XIX quasi todos os territorios d'os atros continents quedasen dominatos por potencias europeas, por medio d'o Colonialismo.

Mientres o sieglo XX Europa perdió parte d'a suya potencia, sustituita por os nuevos poders economicos y melitars emerchents, Estatos Unitos y a Unión Sovietica, como conseqüencia d'a Primera Guerra Mundial y d'a Segunda Guerra Mundial, continando o continent dividito en dos bloques diferenciatos mientres a Guerra Fría. En rematar ista zaguera situación, a Unión Europea, un organismo supranacional establito quan remató a Segunda Guerra Mundial, enampló muito as suyas mugas enta l'este, con antigos países miembros d'o Pacto de Varsovia que d'antis mas yeran aliatos d'os sovieticos.

Contenius

O rapto d'Europa, quadro de Peter Paul Rubens.

O nombre d'Europa

O continent europeu recibe o suyo nombre, seguntes a mitolochía griega, por un princesa fenicia a qui segrestó o dios Zeus incarnato en un toro de color blanca ta portar-la dica a isla de Creta y fer-la esdevenir a suya aimant.

En aragonés medieval se puet veyer escrito *Europa* en o "Libro d'el Trasoro" y amés as variants *Auropa* y *Eoropa*.

O chentilicio pa os habitants d'Europa que se fa servir en idioma aragonés ye *europeu*, y en femenín *europea*, (con a forma femenina d'o sufixo -eu propia de cultismos).[1]

Cheografía

*Ta más detalles, veyer l'articlo **Cheografía d'Europa**.*

En primer lugar, cal parar cuenta que Europa no ye en realidat mas que una peninsula d'Asia, con a quala forma una solenca placa tectonica. No bi ha garra limite cheografico scientifico d'Europa enta l'este, encara que a ormino se considera que Europa ye unita (y a la vegata desepadata) d'Asia por os monts Urals y o río Ural a l'este, en una linia que contina por o Caucas, a mar Negra, o Bosforo, a mar de Marmara, os Dardanelos, a mar Echea y a mar Mediterrania.

Antiparte, ye deseparata d'Africa por a mar Mediterrania, estando o estreito de Chibraltar a l'ueste a on que istos dos continents se troban más amanatos. En fan parte quantas islas amanatas a o continent, como as islas britanicas (isla de Gran Bretanya y isla d'Irlanda) y as islas Feroe en a mar d'o Norte y l'Ocián Atlantico, u Corcega, Secilia, Cerdenya y Creta en a mar Mediterrania. Tamién se considera que en fa parte a isla d'Islandia, encara que ye mas amanata a America y deseparata nomás de Gronlandia por o estreito de Dinamarca, en estar situata en a dorsal que desepara as placas tectonicas euroasiatica y americana.

As rechions d'Europa.

Os casos de Rusia y de Turquía son prou intresants ta veyer os problemas ta tobar una linia de deseparación u muga clara. Ye platero que Rusia fa parte d'a tradición cultural europea y que o suyo territorio s'estendilla a banda y banda d'os Urals, dica o punto que se diz a sobén mesmo que forma un subcontinent propio encabalgato entre Europa y Asia. Antiparte, Turquía, con una tradición cultural de puent entre l'Orient Meyo asiatico y Europa, tien parte d'o suyo territorio en Europa encara que a suya capital y a mayor parte d'o suyo territorio fan parte d'Asia. De feito, as institucions politicas europeas consideran a istos dos países como fendo parte d'Europa, mesmo que en as competicions esportivas.

As mugas orientals d'Europa tienen radices no pas cheograficas sino politicas, estando en tiempos d'o zar Pero I de Rusia en o sieglo XVIII quan se fixoron ixas mugas en os Urals, que yeran alto u baixo as mugas que deseyaba o Imperio ruso antis d'anexionar-se Siberia. Tamién a muga d'o Caucas se desplazó enta la mar Caspia a prencipios d'o sieglo XIX ta chustificar l'anexión por Rusia de Cheorchia y Armenia.

Tamién son especials os casos de bellas islas de l'Ocián Atlantico (Madeira, as islas Azores u mesmo as islas Canarias) que, encara que cheograficament no en fan parte, se consideran como islas europeas. Tamién ye discutible o caso de Chipre, amanato a Asia encara que a suya tradición historica y cultural ye clarament europea, y o caso de Malta, puent entre Europa y Africa.

Ta rematar, bi ha o caso de Gronlandia, que cheograficament ye platero que fa parte d'America encara que ye una colonia de Dinamarca y tamién se gosa consoderar en bells medios que fa parte d'Europa, encara que a suya población mesmo decidió en un referendum albandonar a Unión Europea.

Encara que con as matizacions anteriors, se puet distinguir en Europa a exitencia d'as siguients arias cheograficas:

- Europa occidental.
- Europa central.
- Europa d'o sud.
- Europa d'o norte.
- Europa oriental.

Hidrolochía

Os ríos europeus desauguan en as mars mugants con Europa, ye decir, l'Ocián Atlantico y as mars que en fan parte: mar Baltica, mar d'o Norte, Golfo de Vizcaya, mar Mediterrania, mar Tirrena, mar Adriana, mar Echea, mar Negra y mar d'Azov son as mars que reciben as auguas d'os prencipals cursos fluvials continentals, amás d'a mar Caspia, una mar interior, y d'a mar de Barents, que fa parte de l'Ocián Antarctico.

Os principals ríos d'Europa, con alto y baixo a suya longaria, son:

Mapa d'Europa, con as suyas cuencas hidrolochicas.

nombre	longaria	desembocadura		nombre	longaria	desembocadura
Río Volga	3.690 km	Mar Caspia		Río Rin	1.320 km	Mar d'o Norte
Río Danubio	3.020 km	Mar Negra		Río Elba	1.165 km	Mar d'o Norte
Río Ural	2.428 km	Mar Caspia		Río Vístula	1.047 km	Mar Baltica
Río Dniepr	2.290 km	Mar Negra		Río Tacho	1.038 km	Ocián Atlantico
Río Don	1.950 km	Mar d'Azov		Río Daugava	1.020 km	Mar Baltica
Río Petchora	1.809 km	Mar de Barents		Río Loira	1.012 km	Ocián Atlantico
Río Kama	1.805 km	Río Volga		Río Save	1.010 km	Río Danubio
Río Oka	1.500 km	Río Volga		Río Ebro	928 km	Mar Mediterrania
Río Belaya	1.430 km	Río Kama		Río Roine	812 km	Mar Mediterrania
Río Tisza	1.378 km	Río Danubio		Río Sena	776 km	Canal d'a Manga
Río Dniestr	1.352 km	Mar Negra		Río Po	652 km	Mar Adriana

Antiparte, tamién se troban en Europa quantos lacos, que se pueden agrupar seguntes a suya posición cheografica:

- Lacos d'o norte d'Europa, formatos por l'acción d'as cheleras, destacando-ie os lacos de Rusia y Finlandia: laco Ladoga, laco Onega, laco Saimaa, laco Peipus.
- Lacos d'os Alpes u de zonas amanatas, que pueden estar creyatos por as cheleras u estar d'orichen tectonico: laco de Garda y laco Mayor; tamién o laco Balaton (iste zaguero, en Hongría).
- Lacos d'a mar Mediterrania, muito mas chicotz, y que gosan estar fomatos por os ríos.

Islas y peninsulas

As principals islas que en fan parte son:

1. Isla de Gran Bretanya, con una superficie de mas de 218.000 km². En fan parte Anglaterra, Escocia y Galas. Antiparte, dende o punto d'avista politico fa parte d'o Reino Unito.
2. Islandia, con mas de 103.000 km².

3. Isla d'Irlanda, con mas de 70.000 km². Dividita politicament, a mayor parte d'a isla ye ocupata por Irlanda, y a suya parte noreste (Irlanda d'o Norte) fa parte d'o Reino Unito.
4. Sicilia, con mas de 25.000 km². Politicament, fa parte d'Italia.
5. Cerdenya, con mas de 24.000 km². Politicament, fa parte d'Italia.
6. Chipre, con mas de de 9.200 km².
7. Corcega, con mas de 8.700 km². Politicament, fa parte de Francia.
8. Creta, con mas de 8.300 km². Fa parte de Grecia.
9. Sjælland, con mas de 7.000 km². Fa parte de Dinamarca.
10. Eubea, con mas de 3.900 km². Fa parte de Grecia.
11. Mallorca, con mas de 3.600 km². Fa parte d'as Balears y, politicament, d'Espanya.
12. Fionia, con mas de 3.400 km². Fa parte de Dinamarca.

Mapa fisico d'as islas britanicas, incluyindo-ie a isla de Gran Bretanya y a isla d'Irlanda, a primera y a tercera islas d'Europa por a suya superficie.

Antiparte, as principals peninsulas d'Europa son:

1. Escandinavia, dividita politicament entre Suecia, a l'este, y Noruega, a l'ueste.
2. Peninsula iberica (en fa parte Aragón), dividita politicament entre Espanya y Portugal, que ocupa una francha a l'ueste en as costas de l'Ocián Atlantico.
3. Peninsula italica, ocupata en a suya mayor parte por Italia, encara que tamién en fan parte San Marino y a Ciudat d'o Vaticano.
4. Os Balcans, tamién ditos peninsula balcanica, divididos politicament entre Grecia, Albania, Bulgaria, Kosovo, Bosnia y Herzegovina, Macedonia d'o Norte, Montenegro, Serbia, Croacia y Eslovenia.
5. Peninsula de Kola, que fa parte de Rusia.
6. Peninsula de Chutlandia, que politicament fa parte de Dinamarca.
7. Peninsula armoricana u peninsula de Bretanya, que politicament pertenix a Francia.
8. Peninsula de Crimea, situata en Ucraína, en as costas d'a mar Negra.

Montanyas

As principals cordeleras europeas son:

- Os monts Urals, que deseparan Europa (á l'ueste) d'Asia (á l'este).
- O Caucas, que tamién desepara Europa (á o norte) d'Asia (á o sud), y d'o qualo en fa parte a montanya de mayor altaria d'Europa, o mont Elbrús (5.642 m).
- Os Carpatos, una important cordelera situata en Europa Central.
- Os Alpes, con o mont Blanc (4.810,45 m).
- Os Apeninos, que trescruzan a peninsula italica de norte enta o sud.
- Os Peninos, que trescruzan o Reino Unito en a isla de Gran Bretanya.

- Os Pireneus, que deseparan Aragón a lo sud d'Occitania a o norte y que forman a muga d'a peninsula iberica con a resta d'o continent europeu.
- Os Alpes escandinavos, situatos en Escandinavia.

Os Alpes escandinavos corresponden a la Orochenia Caledoniana y se formoron en o mesmo proceso d'unión de l'antigo continente de Baltica y Laurentia que os Apalaches d'o norte y bellas montanyas de Groenlandia y Escocia.

Os Pirineus, os Alpes, os Carpatos y o Caucas se formoron en a Orochenia Alpina, encara que puedan tener nuclios con materials paleozoicos d'a Orochenia Herzinica.

Población

A población autoctona d'o continent europeu ye corresponde a la representación occidental d'o tronco racial caucasoide, poblacions descendients d'os cromanyons que, dende Asia arriboron en Asia Occidental y Europa desplazando a los neandertals enta zonas marguinals. Os caucasoides gosan presentar altas frecuencias de pelleta clara, que no lis resulta desfavorable por una menor insolación d'este continent. En os cabo septentrionals y orientals bi ha poblacions autoctonas con un orichen mixto asiatico mongoloide y europeu caucasoide, producto d'a colonización post-glacial d'estos territorios, y d'invasions de pueblos d'as estepas.

Quasi totz os europeus autoctonos actuals parlan luengas indoeuropeas, de fueras, d'os vascos, d'os pueblos des luengas uralicas y caucasicas. As luengas turquicas y mongolas tamién son presents dende a Edat Meya. A mayoría d'as luengas indoeuropeas que se parlan en Europa son de tres familias: chermanica, eslava y romanz.

O modo de producción agricola y ganadero ye amplament estendillato dende fa milenios dende os focos agricolas d'Orient Meyo, y pocos pueblos d'o norte han estato cazadors-recolectors dica fa pocos sieglos como os lapons u atros.

Actualment o creiximiento demografico d'os europeus actoctonos ye muito baixo, y o vueito poblacional ye ocupato por una inmigración provinient d'atros continents, particularment Africa.

Historia

*Ta más detalles, veyer l'articlo **Historia d'Europa**.*

Prehistoria

As primeras troballas d'especie d'o chenero *Homo* present en o continent europeu son de fa 400.000-800.000 anyadas, y son d'o dito *hombre de Talteüll*, trobatas en a dita espelunga d'Aragón en Talteüll (Rosellón, Catalunya). A clasificación d'os restos més antigos d'o chenero *Homo* ye en revisión permanent. En a decada de 1980 tendeban a agrupar totz os restos d'o paleolitico inferior fuera d'Africa y beluns d'os d'Africa en a especie *Homo erectus*. Dende fa bell tiempo bell autor deseparan beluns d'os restos europeus con a denominación de *Homo heidelbergensis*. Tamién ye proposata a especie *Homo antecessor*.

Como evolución d'o *Homo erectus* u *Homo heidelbergensis* amaneixió l'hombre de Neanderthal u *Homo neanderthalensis*, a segunda especie d'o chenero *Homo* present en o continent europeu, dende fa alto u baixo 300.000 anyadas, y con adaptacions a lo clima frido que trayeban as glaciacions. Os hombres de neanderthal desembolicoron a cultura musteriana.

Fa unas 40.000 anyadas y aproveitando un interestadial menos frido en a glaciación de Würm, plegó dende Asia o dito *hombre de Cro-Magnon*, que ya perteneixeba a la especie *Homo sapiens*. Os cromanyons desplazoron a los neandertals enta zonas marguinals como a Peninsula Iberica u os Balcans. As teorías mas antigas deciban que no heban existido cruces entre istas dos especies,[2] pero seguntes as zagueras investigacions se diz que l'hombre europeu actual puet tener chens d'os neanderthals, con os qualos s'habría aparellato en dos momentos historicos diferents.[3] En qualsiquier caso, os neanderthals desapareixioron fa arredol de 28.000 anyadas.

Cranio de l'*hombre de Talteüll* trobato en a dita espelunga d'Aragón en Talteüll (Rosellón, Catalunya).

A fin d'a glaciación de Würm trayó uns cambios ecolochicos que facioron a la fauna d'o frido (mamuts lanutz, rinoceronts lanutz, etc..) emigrar enta arias marguinals d'o norte. Con o desplazamiento d'as zonas climaticas, de vechetación y fauna enta o norte, tamién emigroron os cromanyons. Os animals d'o frido heban sobrevivito a atros periodos integlacials, pero en esta desglaciación sufrioron a sobrecaza por part d'os cromanyons y s'extinguioron. Os cromanyons d'o sud y centro d'Europa evolucionoron enta unas poblacions con rasgos més gracils que teneban una cultura cazadora-recolectora calificata de epipaleolitica.

Os cazadors-recolectors epipaleoliticos se barrachoron con poblacions que veniban d'Orient Meyo con un modo de vida agricola y ganadero, producindo-se a colonización neolitica d'Europa, que tenió dos camins principals , uno de mediterranio (neolitico cardial) y atro de centroeuropeu dito danubián. En l'Aria Atlantica ya encomienzan as construccions megaliticas ya a fins d'o neolitico.

Os europeus conoixioron a metalurchia, y por os metals que feban servir os arqueologos parlan d'a Edat d'o Cobre, Edat de Bronze y Edat de Fierro. A Edat de Cobre ye conoixita tamién como calcolitico y a los europeus que no conoixeban o uso d'o cobre los califican d'Eneoliticos. Sobretot en o calcolitico y eneolitico ye quan se desembolica o megalistismo en diferents zonas d'Europa Occidental. Ye dende o Eneolitico u Calcolitico quan os Europeus han desembolicato unas chefaturas. En Europa Occidental destaca a cultura d'o Vaso Campaniforme, y en Europa Oriental con a domesticación d'o caballo s'ixemenan as luengas indoeuropeas, d'alcuerdo con o modelo de "dominio d'elites", dende Europa Central dica Asia Central, pa plegar dimpués t'A India y a Europa Atlantica.

A fins d'a Edat de Bronze una cultura s'estendilla amplament por Europa Central y Occidental, ye a Cultura d'os Campos d'Urnas, que plega dica a Val de l'Ebro. Ya en a Edat de Bronze europea ya bi heba culturas indoeuropeas mencionatas por a historia, ye o caso d'a cultura Micenica, con cierta vinculación u vecindat con os pueblos de Mar que atacoron a Hititas u Echipcios. Tamién pueblos europeus d'a Edat de Bronze como os pretartesios feban tractos comercials con os fenicios. En a Edat de Fierro bi heba pueblos que como os ibers, celtas, ilirios y scitas, yeran contemporanios con romans u griegos que por fer servir a escritura perteneixen a lo periodo historico.

Antigüedat

En l'Antigüedat, as dos culturas prencipals d'Europa estioron en l'Antiga Grecia y en l'Antiga Roma. L'Antiga Grecia estió a on que naixioron os conceptos prencipals d'a Filosofía, de l'Arte y d'a Medecina que dimpués desembolicó l'Imperio Román, que s'estendilló por toda la cuenca d'a mar Mediterrania y por atros territorios d'Europa Occidental, establindo as suyas mugas, alto u baixo, en os ríos Rin y Danubio, estando sota o suyo control os territoios situatos a l'uste y a lo sud d'istos dos ríos. Roma aportó no nomás o

desembolique d'a Cultura de l'Antiga Grecia, sino que amás tamién aportó as infraestructuras en vías de comunicación (as vías romanas), os alazetz d'o Dreito y tamién una luenga común a tot l'Imperio, o latín, de lo qualo derivan as actuals luengas romances charratas en o sud y l'ueste d'Europa, incluyindo-ie l'idioma aragonés. Roma legó tamién un ideyal d'unidat politica de tot o territorio continental, que ye o precedent más antigo de l'actual Unión Europea.

Edat Meya

O monesterio de Sant Per de Ciresa en a val d'Echo, en os Pireneus d'Aragón.

Quan en o sieglo V as primeras invasions barbaras esboldregoron l'Imperio Román, rebló a Cultura y as condicions chenerals de vida d'os europeus, que dentroron asinas en a dita Edat Meya. Desapareixió a estructura politica centralizata, sustituita por un conchunto de reinos con clase dirichent procedent d'os pueblos chermanicos invasors, incluyindo-ie o Reino Visigodo de Tolosa y o suyo succesor o Reino Visigodo de Toledo, d'os qualos feba parte o territorio d'Aragón. En a parte oriental de l'Imperio, sindembargo, contino un estato hereu de l'Imperio Román, o dito Imperio Bizantín, que fació de puent de transmisión d'a cultura y d'as conoixencias clasicas. En a parte occidental, Carlos Magno, con l'aduya d'o Papato, establió o Imperio Carolinchio abracando l'antiga Galia, amás de partes d'Italia, de Suiza, d'Austria, de Belchica, d'os Países Baixos y d'Alemanya y que estió l'alazet de dos reinos importants ta l'esdevenidero d'Europa: Francia y o Sacro Imperio Román Chermanico. Encara que o territorio aragonés no en feba parte,, sí que recibió as suyas influencias politicas y culturals, y ye fácil que l'alazet d'a Reconquiesta en as vals d'os Pireneus aragoneses tenga o suyo orichen en a intervención d'o Imperio Carolinchio. As suyas influencias se facioron sentir en o territorio de l'antigo condato d'Aragón, incluyindo-ie o monesterio de Sant Per de Ciresa en a val d'Echo, pero tamién en o condato de Sobrarbe y en o condato de Pallars.

Dende o sieglo VII, Europa recibió os ataques dende Asia y dende Africa d'un nuevo poder que heba apareixito, l'Islam. En a peninsula iberica, desapareixió o poder d'os visigodos, sustituito por o Califato de Cordoba, y en o terriorio d l'actual Turquía l'Imperio Bizantín rebló con os ataques en primerías d'os arabes y en zaguerías d'os pueblos turcos. Os países europeus prencipioron dos movimientos simultanios d'esfensa, o proceso d'a Reconquiesta en a peninsula iberica y as Cruzatas en Orient Meyo, encara que l'Imperio bizantín cayó de taso en o sieglo XV, ubriendo as puertas d'os Balcans a l'Imperio otomán, que heba sustituito a los bizantins.

Mapa d'Europa arredol de l'anyo 1000.

Antiparte, a Civilización europea heba incorporato a isla de Gran Bretanya dimpués de recuperar-se d'as invasions d'os anglos, saxons y chutos en o sieglo V y d'os vikingos dende finals d'o sieglo VIII, y tamién a isla d'Irlanda, que no heba padeixito as invasions chermanicas, encara que sí as invasions vikingas. Tamién encorporó os territorios de luengas chermanicas, ye decir, l'actual Alemanya y Escandinavia, y prencipió dende l'Imperio bizantín un proceso de cristianización d'os pueblos eslavos en os Balcans y en l'actual Rusia.

Renaiximiento

O rei Carlos I d'Aragón, en un quadro de Tición.

Dende meyatos d'o sieglo XV, en Europa apareixió un nuevo poder politico emerchent, a Casa d'Habsburgo, que entre d'atros territorios patrimonials yera hereu d'a Corona d'Aragón y d'o Reino d'Aragón, pero que tamié controlaba o Sacro Imperio Román Chermanico y quantos territorios en l'actual Italia. Antiparte, o pensamiento scientifico se desembolicó en o continent, recuperando-se con o Renaiximiento quantas conoixencias oblidatas de l'Antiga Grecia y de l'Antiga Roma, y premitiendo asinas a expansión politica d'Europa por atros continents, estando ixos conocimientos culturals l'alazet d'a superioridat politica europea sobre a resta d'o mundo dica calendatas recients. Asinas, en 1492 Cristofo Colombo decubrió America, pero tamién Portugal, alto u baixo en ixas mesmas calendatas descubrió a rota que portaba enta la India por o cabo de Buena Asperanza y por l'Ocián Indico, estando asinas l'alazet d'o imperio colonial portugués. En o territorio de l'actual Rusia emerchió un poder nuevo, l'alazet de l'Imperio ruso, y en os Balcans se paralizó a penetración en Europa de l'Imperio otomán, prencipiando amás os Habsburgo una reconquiesta d'os territorios balcanicos.

Edat Muderna

Mientres o sieglo XVI prencipió en Europa una luita por o control politico y melitar d'o continent, entre o Reino d'Espanya (Aragón y a Corona d'Aragón ya en feban parte) y o Reino de Francia. En Espanya yera rei Carlos I d'Aragón (conoixito a sobén en a historiografía como o *Emperador Carlos V*), d'a Casa d'Habsburgo, y en Francia o rei yera Francisco I de Francia, que perteneixeba a la Casa de Valois. Istos dos reis prencipioron una luita por o control d'os territorios de Borgonya y os Países Baixos espanyols, u mesmo por a Corona d'o Sacro Imperio Román Chermanico, que no yera más que a continidat d'una luenga luita entre o reino de Francia y o suyo enemigo tradicional en o sud, a Corona d'Aragón. Ista luita tamién s'estendilló enta a peninsula italica, continando a luita entre a Corona d'Aragón y a casa d'Anchú por a supremacía en Italia.

O rei Henrique VIII d'Anglaterra, introductor d'o Protestantismo en o reino d'Anglaterra.

Mientres istas luitas, os Habsburgo se troboron con o problema d'o Protestantismo, que trencó as posibilidatz d'emplegar os recursos d'Alemanya en a luita y amás ubrió un segundo frent en o mesmo territorio alemán d'o Imperio quan os protestants d'Escandinavia, conducitos por os reis de Suecia, intervinioron en a luita. Antiparte, en a mar Mediterrania y en os Balcans teneban una atra luita con o Imperio otomán. Ta rematar, con Henrique VIII d'Anglaterra o Protestantismo (a dita *Ilesia anglicana*) trunfó en o reino d'Anglaterra, qui s'anexionó Escocia y dió aduya a los rebels protestants en os Países Baixos, que establioron as Provincias Unitas, amás de prencipiar una luita con Espanya por o control maritimo de l'Ocián Atlantico y dimpués por a supremacía naval en tot o mundo. Ta mantener a luita, os Habsburgo contaban con os recursos financers que proveniban d'o suyo imperio colonial en America, pero istos recursos rematoron en estar insuficients para as guerras que se succediban de contino.

Asinas, en o sieglo XVII se transformó o mapa europeu con a Paz de Westfalia, que comportó l'aparición d'as Provincias Unitas (os actuals Países Baixos) y a plena independencia d'a Confederación Helvetica, marcando un nuevo equilibrio de poder en Europa. O gran cambio d'o sieglo XVIII estió a Guerra de

Succesión Espanyola, que ta Aragón tenió como conseqüencia a suya redota en a guerra y, meyant os *Decretos de Nueva Planta*, a supresión d'as libertatz aragonesas y d'as suyas institucions politicas, estando dende ixe inte l'antigo Reino d'Aragón anexionato por o reino d'Espanya.

Edat Contemporania

Asalto d'as tropas d'o Exercito francés a lo Monesterio de Santa Engracia de Zaragoza o 8 de febrero de 1809 mientres os Setios de Zaragoza, en un quadro de Louis-François Lejeune.

O gran escaicimiento d'a segunda metat d'o sieglo XVIII estió a Ilustración, un movimiento filosofico que s'estendilló por Europa y mesmo plegó enta America, a on rematό con a Guerra d'Independencia d'os Estatos Unitos y a independencia d'as *Tretze Colonias*, que dica ixas envueltas feban parte d'as colonias d'o Reino Unito. En ixe proceso se desembolicoron y enamploron as ideyas que en zaguerías d'o sieglo XVIII rematoron en o Reino de Francia con a Revolución francesa, l'abolición d'a Monarquía y a proclamación d'a Republica. Amanixioron asinas en a scena politica europea os tres prencipios fundamentals d'a Revolución francesa: libertat, igualdat y fraternidat, que esdevenioron l'alazet d'o posteror proceso de democratización.

Mientres as Guerras revolucionarias francesas y d'as Guerras napolionicas, ixas ideyas s'estendilloron por Europa, estando o chermen d'o liberalismo y d'o amanixer d'as nacionalidatz. Ta Aragón estió un periodo convulso, marcato por os Setios de Zaragoza mientres a Guerra d'o Francés. Dende 1815, quan as potencias europeas redotoron a Napolión Bonaparte y derrocoron o Primer Imperio Francés ta restaurar a Monarquía, prencipió un periodo de conservadurismo en Europa, seguntes os alcuerdos d'o Congreso de Viena. Sindembargo, ixo estió nomás que un freno temporal y en segunda metat d'o sieglo XIX as ideyas liberals trunforon en Europa, con a unificación d'Italia y a unificación d'Alemanya (encara que en ista zaguer caso con un sesgo conservador y militarista). Antiparte, as dos prencipals potencias liberals, o Reino Unito y Francia, establioron os alazetz d'una relación que rematό con a suya alianza en rematar o sieglo, frent a la coalición conservadora formata por o Imperio alemán y o Imperio Austro-hongaro. O Imperio ruso, a mayor potencia conservadora d'o continent, s'arrangleró con Francia y o Reino Unito ta fer frent a alemans y austro-hongaros en os Balcans.

Tamién amanixió en a segunda metat d'o sieglo XIX o socialismo, desembolicato por Karl Marx y Friedrich Engels, y l'anarquismo, as dos prencipals opcions d'o movimiento obrero que hea apareixito con o proceso d'a Industrialización.

Mientres a primera decada d'o sieglo XX s'establioron definitivament os dos bloques politico-melitars en o continent, encara que Italia dubtaba entre adhibir-se a o bloque liberal u a o bloque conservador. En 1914, con l'atentato de Sarajevo, esclató a Primera Guerra Mundial entre istos dos bloques, esdevenindo un escaicimiento de gran impacto en l'esdevenidero d'Europa.

Primera Guerra Mundial

Ta más detalles, veyer l'articlo ***Primera Guerra Mundial***.

Prencipiando o 28 de chulio de 1914 y no rematando dica l'11 de noviembre de 1918, a Primera Guerra Mundial s'estendilló por quasi toda Europa: nomás continoron neutrals Noruega, Suecia, Dinamarca, Países Baixos y Espanya, y as mortaleras en o frent estioron enormes mientres as quatre largas anyadas d'a guerra. O desembolique tecnico aplicato a la sciencia melitar y a la potencia de fuego (por eixemplo, a metralladora)

facioron quasi imposibles os grans ataques en o frent, y rematό por establir-se una linia de trincheras dende a canal d'a Manga dica Suiza y dende Suiza dica la mar Hadriana. En ista guerra de trincheras os abances se mediban por metros y os muertos se contaban por decenas de milers.

En 1917 o esblodregamiento d'o Frent Oriental s'escaició quan s'esblodregó o Imperio ruso dimpués d'a Revolución rusa, quan as condicions de cida d'a población yean menimas y a incapacidat en o frent d'os melitars zaristas yera platera de raso. Sindembargo, o Imperio alemán (y encara mas os suyos aliatos d'as Potencias Centrals, o Imperio otomán y o Imperio Austro-hongaro) heban plegato a o limite d'as suyas capacidatz melitars y rematoron por reblar y perder a guerra.

Politica

*Ta más detalles, veyer l'articlo **Politica d'Europa**.*

Relichión

As relichions autoctonas politeístas europeas son quasi desapareixitas. Dende fa sieglos en Europa predominan as relichions monoteístas d'orichen asiatico.

Dende a cristianización forzata d'o mandato d'o emperador román Teodosio I diferents sectas y variants d'a relichión monoteísta cristiana s'han ito estendillando por intreses diplomaticos u por a fuerza (cruzata contra os baltos). As principals varians d'a relichión cristiana son a catolica, a ortodoxa griega y as ilesias ditas en conchunto "protestants".

A presencia d'a relichión musulmana ye més recient que o cristianismo y os musulmans europeus tradicionalment musulmans se troban en zonas d'os Balcans y d'Europa Oriental antigament baixo a influencia d'o Imperio Otomán. A inmigración africana y asiatica han traito una población musulmana con mayor creiximiento demografico que a población autoctona.

Europa estió un continen con muita presencia d'adeptos a lo chudaísmo dica as persecucions y mortaleras d'a II Guerra Mundial, que facioron que o nuclio d'o chudaísmo se desplazase enta Israel u America.

Mapa fisico d'Europa.

Veyer tamién

- Achencia Europea de Medio Ambient.
- Consello d'Europa.
- Himno Europeu.
- Unión Europea.

Vinclos externos

- Se veigan as imáchens de Commons sobre **Europa**.

Referencias

1. Academia de l'Aragonés "Propuesta ortografica de l'Academia de l'Aragonés". EDACAR, 7. Zaragoza, 2010
2. **(es)** *No hubo cruce entre neandertales y humanos* (http://www.elpais.com/articulo/sociedad/hubo/cruce/neandertales/humanos/elpepusoc/20071026elpepisoc_13/Tes), en o diario *El País* (2007).

3. (es) *Los neandertales pudieron tener hijos con los sapiens* (http://www.publico.es/ciencias/307034/neandertales/pudieron/hijos/sapiens?ct=bounce&cf=lomas&cfid=detalle), en o diario *Público* (2010).
